

Poetická imaginace anglikánské spirituality ve vybraných dílech metafyzických básníků

Margareta Krpcová

Podle L. Williama Countrymana je poezie schopna šířit evangelium Ježíše Krista způsobem, který je osvobozen od jazyka teologických formulací, dokáže naslouchat lidem jiných náboženství, hovořit jazykem, který se dotýká zkušeností lidské existence a spojuje svět lidský se světem za lidskou zkušeností.¹ Ve své knize *The Poetic Imagination* Countryman uvádí příklad anglikánské církve, která jako by spěla ke svému kolapsu či zásadní proměně, ovšem jedním dechem dodává, že pokud tato rozvětvená a polyfonní církev přežije,² pak mimo jiné díky jedinečnému fenoménu, se kterým je její vznik a vývoj spojen, a tím je překvapivě poezie. Autor vyslovuje zajímavou tezi, totiž že anglikánská tradice je v dnešním světě přijímána a stále živá právě v lyrické poezii. Countryman vnímá poezii jako jeden z nástrojů, který v postmoderním světě překonává vládu vědecké prózy a pomáhá nacházet více prostoru pro spiritualitu. Podle něj stále žije tradice lyrické poezie anglického jazyka a spolu s ní i tradice anglikánské spirituality, která má schopnost zprostředkovávat hloubku pravé zbožnosti i současnému člověku.

V tomto článku se pokusíme alespoň nastínit široké možnosti poezie Anglie 17. století ve vybraných dílech tzv. metafyzických básníků, kteří hovoří o teologických otázkách jedinečným způsobem, srozumitelným i pro člověka dnešní evropské společnosti. V českém prostředí se díla metafyzických básníků těší stále velké popularitě, o čemž svědčí i překlady do českého jazyka. Velký vliv v naší euroamerické kultuře má také hudba anglického jazyka, a i zde můžeme najít spojení s tvorbou anglických metafyzických básníků. V roce 1911 například zhudebnil anglický skladatel Ralph Vaughan-Williamse básně G. Herberta pod názvem *Five Mystical Songs* (*Pět mystických písní*), známá je také píseň o lidském hří-

¹ Srov. Louis William COUNTRYMAN, *The Poetic Imagination: An Anglican Spiritual Tradition*, Maryknoll, New York: Orbis Books, 2000, s. 187.

² Srov. tamtéž, s. 189.

chu S. T. Coleridge *Rime of the Ancient Mariner* v podání heavy metalové skupiny Iron Maiden z roku 1984.³

Význam poetické imaginace jako jazyka spirituality dokazuje již její úloha v Písmu svatém. Pro řadu básníků byly vzorem zvláště starozákonní žalmy, původně určené také pro zhudebnění. Propojení poetiky s liturgií si v tomto článku představíme právě na příkladu několika děl vybraných metafyzických básníků a liturgie anglikánské církve v tzv. *Book of Common Prayer*. Budeme zde sledovat tvorbu hlavní osobnosti metafyzické poezie Johna Donna (1571–1631) a vybraná díla dalších dvou stěžejních autorů metafyzické poezie, George Herberta (1593–1633) a Henry Vaughana (1622–1695). Tento výběr je dán třemi aspekty – v první řadě patří básně těchto metafyziků k nejpopulárnějším, vybraní autoři se otevřeně hlásili k anglikánství a první dva (Donne a Herbert) se dokonce stali anglikánskými duchovními. Zároveň každý z nich reprezentuje odlišnou generaci, a tak můžeme v jejich díle postihnout období téměř celého 17. století. Pro představení širší a výrazové pestrosti poetické imaginace v dílech anglikánských básníků metafyzické poezie bude přínosná také osobnostní rozdílnost tří vybraných autorů.

1. TEOLOGICKÉ DŮRAZY ANGLIKÁNSTVÍ

McGrath ve svém *Úvodu ke křesťanské spiritualitě*⁴ uvádí sedm oblastí křesťanské teologie, které mají specifický význam pro spiritualitu. Vedle nich pak samozřejmě působí charakteristika církve nebo svátosti. Základními teologickými tématy podle McGratha jsou stvoření, lidská přirozenost a určení, Trojice, vtělení, vykoupení, vzkříšení a naplnění. Právě tato témata budeme hledat v liturgické knize anglikánství *the Book of Common Prayer* a následně v některých z nejznámějších děl vybraných metafyzických básníků.

V této souvislosti je zajímavé, že pro vznik anglikánství nebyla určující teologická doktrína, ale právě kniha jedné liturgie – *the Book of Common Prayer* (*Kniha společné modlitby*, dále jen BCP). Tato kniha popisuje

³ Iron Maiden, *Rime of the Ancient Mariner* z alba *Powerslave*, které bylo vydáno 2. 9. 1984 vydavatelstvím EMI. Píseň je s délkou více než 13 minut nejdelší písní Iron Maiden a používá neupravené části díla anglikánského básníka S. T. Coleridge (1772–1834).

⁴ Srov. Alister E. McGRATH, „Theological Foundation for Spirituality,” in *Christian Spirituality: An Introduction*, Oxford: Blackwell Publishing, 1999, s. 35–80.

je formy uctívání, vyznání, svátostí i modlitby, obsahuje žalmy, zpěvy, části Písma, poskytuje denní i celoroční řád pro formální zbožnost celého společenství a nabízí dva cykly biblického čtení, nedělní i každodenní. Není přehnané tvrdit, že vedle Bible byla BCP z roku 1559 jedním z nejrozšířenějších textů alžbětinské Anglie.⁵ Na základě zákona parlamentu bylo povinností ji vlastnit v každém farním kostele po celé zemi. Přestože kniha měla své kritiky, existují důkazy o jejím rozšíření a popularitě nejen pro účely veřejných bohoslužeb církve, ale také v domácnostech a při soukromých pobožnostech rodin i jednotlivců. Více než kázání pomohla liturgie BCP – díky své známosti, opakovanému používání a účasti – hlásat nesporně mimořádnou formu reformačního křesťanství charakteristickou pro Church of England.⁶ Doktrinální ustanovení a praxe Church of England byly zapsány až v roce 1571 ve 39 artikulích (*the Thirty-Nine Articles*), tedy dvanáct let po vydání BCP, jako důsledek disputací během reformačního období. Anglikánské církve chápou bohoslužbu, která předchází teologii, jako základ pro svou jednotu.⁷ BCP prošla postupným vývojem, od roku 1662 však zůstala po staletí téměř nezměněna.⁸

Na základě *Řádu ranní modlitby* BCP si nyní představíme hlavní teologická témata, která jsou významná pro anglikánskou spiritualitu a která budeme dále sledovat i v dílech metafyzických básníků. V prvé řadě je v liturgii zdůrazněno rozpoznání lidské hříšnosti, omezení člověka ve formě hříchu a nedostatečnosti. Vyznání hříchu jednotlivce i celého společenství stojí v úvodu bohoslužby a je přípravou na následující přijetí rozhrěšení – odpouštění hříchu (vykoupení) skrze víru v Ježíše Krista.

Všemohoucí a nejmilostivější Otče; zhřešili jsme a daleko jsme zbloudili z tvých cest jako ztracené ovce. Příliš jsme následovali záměry a touhy vlastního srdce. Přestoupili jsme tvůj svatý zákon. Nečinili jsme to, co jsme měli činit; a činili jsme, co nám bylo zapovězeno činit; není v nás nic dobrého...⁹

⁵ Srov. Judith MALTBY, „Předmluva,“ in *The Book of Common Prayer 1559: the Elizabethan Prayer Book*, ed. John E. Booty, Charlottesville: University of Virginia Press, 2005.

⁶ Srov. MALTBY, „Předmluva,“ in Booty (ed.) *The Book of Common Prayer 1559*.

⁷ „BCP je pravidlem pro život. Má popisovat, tvarovat a podporovat anglikánský způsob křesťanského života.“ Bradley P. Holt, *Thirsty For God: A Brief History of Christian Spirituality*, Minneapolis: Augsburg, 1993, s. 75.

⁸ V současné době dochází dokonce k revizi *the Book of Common Prayer* podle předlohy z roku 1662.

⁹ Srov. David L. Holmes, *A Brief History of the Episcopal Church*, Harrisburg, PA: Trinity Press International, 1993, s. 10. Alt. BCP (1662): „ALMIGHTY and most merciful Fa-

Další části bohoslužby jsou reakcí na toto odpuštění – vděčnost a chvála, která se projevuje v každodenním spoléhání na Boží milost, i chvála všeho jeho stvoření. Tato část bohoslužby je plná radosti z krásy a dokonalosti stvoření i vděčnosti za každý nový den. L. W. Countryman v tomto kontextu hovoří o tzv. každodenním vtělení (*Incarnation in the Everyday*).¹⁰

Vše pak vrcholí ve společném apoštolském vyznání víry. Naplnění ve společenství, jednota celé země pod vládou panovníka/panovnice, je dalším charakteristickým znakem této bohoslužby. Všichni společně, vláda, duchovní autority i lid, přicházejí před Boží trůn a prosí o slitování a pomoc:

Neboť není nikdo, kdo za nás bojoval, jen ty, ó Bože.¹¹

Modlitba za vládu a duchovní autority i prosba o milost a slitování za všechen lid zrcadlí víru v dokonalý pokoj, navzdory sporům, válkám i nedokonalostem vládní moci, který přichází pouze skrze Krista a jeho moc (*Modlitba za pokoj*¹²). Díky Kristově milosti je možné obstát před zkouškami a pokušeními každého dne i noci.

ther; We have erred, and strayed from thy ways like lost sheep. We have followed too much the devices and desires of our own hearts. We have offended against thy holy laws. We have left undone those things which we ought to have done; And we have done those things which we ought not to have done; And there is no health in us. But thou, O Lord, have mercy upon us, miserable offenders. Spare thou them, O God, who confess their faults. Restore thou those who are penitent; According to thy promises declared unto mankind in Christ Jesu our Lord. And grant, O most merciful Father, for his sake; That we may hereafter live a godly, righteous, and sober life, To the glory of thy holy Name. Amen.“ (přel. M. K.)

¹⁰ Viz COUNTRYMAN, *The Poetic Imagination*, s. 108.

¹¹ Srov. *Ranní modlitba církve*. BCP (1662): „Because there is none other that fighteth for us, but only thou, O God.“ (přel. M. K.) Jedná se o parafrázi latinského zpěvu, zhudebněného Lutherem (Verleih uns Frieden gnädiglich).

¹² Viz BCP (1662): *The second Collect, for Peace*. „O GOD, who are the author of peace and lover of concord, in knowledge of whom standeth our eternal life, whose service is perfect freedom; Defend us thy humble servants in all assaults of our enemies; that we, surely trusting in thy defence, may not fear the power of any adversaries, through the might of Jesus Christ our Lord. Amen.“

Prosviť naši temnotu, naléhavě tě prosíme, ó Pane; a svou velkou milostí nás ochraňuj od všech nebezpečí a nástrah této noci...¹³

S touto perspektivou následuje přistoupení k Bohu s modlitbou za celou zemi – za vládu, královskou rodinu i duchovní autority. Lidé ve vedení získali autoritu od Boha a také oni potřebují slitování a vedení svatého Ducha, i oni potřebují spásu, aby mohli vstoupit do Božího království:

Obdaruj je svým Duchem svatým; svou nebeskou milostí je ozdob; kéž všechna Tvá radost jim přichází na pomoc; a doveď je do svého věčného království.¹⁴

Tyto modlitby jsou v prvé řadě odrazem síly společenství a společné modlitby, se kterou církev přichází před Boží trůn. Zároveň nezdůrazňuje moc vládních struktur, ale jejich zodpovědnost a potřebu Boží pomoci, aby mohly spravedlivě spravovat a uskutečňovat získanou moc.

Na závěr zaznívá společný hlas lidu, který volá po poznání a věčném životě (vzkříšení). Právě toto volání po darech svatého Ducha a Boží milosti zajímavě zakončuje společnou ranní bohoslužbu, neboť zdůrazňuje, že tyto nejvyšší dary nejsou odděleny pouze pro duchovní či vládce, ale jsou přístupné všemu lidu podle vůle Boží. S požehnáním jsou pak všichni propuštěni k životu z milosti.

Stručně tedy můžeme definovat hlavní teologické důrazy bohoslužby v BCP na příkladu *Ranní modlitby církve* podle témat spirituality, jak je definuje McGrath takto: vykoupení z hříchu, chvála stvoření, naplnění společenství v Božím království a vzkříšení k věčnému životu.

¹³ Srov. *Večerní modlitba církve*. BCP (1662): *The Third Collect, for Aid against all Perils*. „LIGHTEN our darkness, we beseech thee, O Lord; and by thy great mercy defend us from all perils and dangers of this night; for the love of thy only Son, our Saviour, Jesus Christ. Amen.“

¹⁴ Srov. *Modlitba za královskou rodinu*. BCP (1662): „Endue them with thy Holy Spirit; enrich them with thy heavenly grace; prosper them with all happiness; and bring them to thine everlasting kingdom.“ (přel. M. K.)

2. POETICKÁ IMAGINACE ANGLIKÁNSKÉ SPIRITUALITY

Poetickou imaginaci můžeme chápat jako soubor symbolů a obrazného jazyka. Podle anglického teologa Paula Avise je jazyk poetické imaginace „klíčem k poznání reality“ a „důsledkem vtěleného a svátostného charakteru křesťanství“.¹⁵ Podobně dává imaginativnímu pochopení pravdy ústřední roli také anglikánský a katolický teolog a filozof John Henry Newman. Autor knihy *Faith, Hope and Poetry* Malcolm Guite¹⁶ hovoří o poetické imaginaci jako o způsobu poznání. L. W. Countryman ve svém díle *The Poetic Imagination* uvádí témata charakteristická pro *Řád ranní modlitby* BCP, která jsme definovali v předchozí kapitole, jako základní charakteristiky poetické imaginace v anglikánské poezii.¹⁷ Představme si nyní tyto teologické akcenty v dílech tří vybraných metafyzických básníků, kteří používají neobvyklé a originální metafory a obrazy.

3. METAFYZICKÁ POEZIE

Pojem *metafyzická poezie* a její definice souvisí s dílem anglického básníka a kritika 18. století Samuela Johnsona, který zkoumal díla anglických básníků včele s Johnem Donneem a objevil jedinečné prvky této poezie. Johnson vymezil jazyk některých básníků 17. století, kteří se vyznačovali tzv. „vtipnou fantazií/důvtipem“ (*witty conceits*)¹⁸ a velmi specifickým užíváním metafor.¹⁹ Jejich poezie vyjadřovala emoce v intelektuálním kontextu, reagovala na obrovský rozvoj vědy, jedinečné bádaní i silnou náboženskou nejistotu. Používání překvapujících metafor, obrazů a jazyka spolu s hlubokou touhou po originalitě mělo velký vliv

¹⁵ Paul Avis, *God and the Creative Imagination*, s. 8.

¹⁶ Malcolm Guite je básník a akademik žijící a pracující v Cambridge, mezi jeho současná díla patří např. *What Do Christians Believe?*, 2006; *Poetry, Playfulness and Truth...*, kapitola o teologii hry *Sen noci svatojánské*, šest básní v *Live Simply*, 2008. Jeho úvahy o poezii C. S. Lewise se objevily v *The Cambridge Companion to C. S. Lewis*, 2010. Srov. *Faith, Hope and Poetry. Theology and the Poetic Imagination*. Dostupné na http://www.ashgate.com/default.aspx?page=637&calcTitle=1&title_id=9646&edition_id=12376.

¹⁷ Srov. COUNTRYMAN, „The Living Tradition,“ in *The Poetic Imagination*, s. 138.

¹⁸ Srov. Helen Louise GARDNER, „Introduction,“ in *Metaphysical Poetry*, London: Penguin Classics, 2006, s. xix; termín přeložila M. K.

¹⁹ Srov. GARDNER, „Introduction,“ in *Metaphysical Poetry*, s. xxxiii–xxxiv.

i na pozdější básníky a některé autory Modernistického hnutí (*Modernist movement*), jakými byl např. T. S. Eliot.²⁰

Samuel Johnson v roce 1779 ve své knize *Life of Cowley* („Cowleyho život“) obvinil Abrahama Cowleyho a podobný typ spisovatelů, že píší „spíše jako diváci než účastníci lidské přirozenosti, jako by pohlíželi na dobro a zlo lhostejným a uvolněným způsobem; jako epikurejská božstva, která si dělají poznámky o činnosti člověka a proměnlivosti života, bez zájmu a bez emocí“.²¹ Podle Johnsona bylo jejich přáním pouze říci to, co ještě řečeno nebylo. Johnson dal vznik slovu „metafyzický“ v kontextu literárně-historického zařazení, ale neměnil radikálně negativní význam tohoto slova. Pro něj, stejně jako pro jeho předchůdce, bylo slovo „metafyzický“ spojeno s výsměchem. Johnson věděl o tomto použití a také o jeho místu v literatuře druhé poloviny 17. století. Metafyzici se znovu dostali do povědomí kritiků až na počátku 20. století.

Ve stylu Donna a dalších metafyziků je také patrná návaznost na klasické básníky, ale jejich forma je zvláštní. Přesto je důležitým prvkem metafyzických básníků „klasicistní duch“, který ovlivňuje nejen metrum (verše), dikci, ale také způsob, náladu, se kterou přistupují k předmětům. Odlišují je extrémní významy, mají zájem o vše lidské a pozemské a nemají na rozdíl od romantiků čas ztrácet se v potulkách přírodou. Cítí tlak reality a spěch času. U metafyziků však není zájem jen lidský a světský, ale právě krása a ošklivost života pro ně ukrývá skutečnou pravdu věcí. Metafyzici pokládají podle G. B. Branhamové veškerý svůj důraz na čtyři oblasti: duševní aktivitu, smysl pro realitu, strukturu a výmluvnost s tím, že na rozdíl od klasicistního pojetí zdůrazňují metafyzici první dva body.²² Nenechávají čtenáře v klidu, škádlí jej, aby uchovali jeho mysl napjatou a nadšenou. Pro tuto energii jsou ochotni odhodit krásu, sladkost, půvab i přiměřenost.

Branhamová jmenuje ještě další charakteristické prvky metafyzické poezie. Jsou jimi intelektuální energie, vynalézavost, originalita a síla myšlenky.²³ Intelektuální energii charakterizuje svoboda, pohyb, živá a okamžitá přítomnost. Invence je nejzřejmější stránkou metafyzického

²⁰ Srov. Christopher Ricks (ed.), *Metaphysical Poetry*, London: Penguin Classics, 2006, backcover, přel. M. K.

²¹ GARDNER, „Introduction,“ in *Metaphysical Poetry*, s. xx, přel. M. K.

²² Srov. Grace Bagnall BRANHAM, *The Metaphysical Poets*, Diss., Baltimore: Johns Hopkins University, 1917, s. 61.

²³ Srov. BRANHAM, *The Metaphysical Poets*, s. 90.

génia. V 18. století znamenala invence totéž co dnes kreativní imaginace. Básníci ukazují předmět v jeho bohatství, různorodosti, zdůrazňují sílu aktivity jejich intelektuální schopnosti, je jim blízká matematika stejně jako scholastická filozofie a moderní přírodní vědy. Věda obvykle nebývá spojována s poezií, ale u metafyziků jde o úmyslné propojení. Autoři nás drží u nepřikrášlené reality světa, neboť z něho odejdeme. Originalita metafyzických básníků se týká názorů, témat, dokonce formy veršů, kdy se vyhýbají klasickým formám, jako je sonet, madrigal atd. Síla a živost myšlenky (*vivacity of thought*²⁴) znamená myšlenku v procesu přemýšlení, sílu inteligence, která myšlenky produkuje. Autoři nepředstavují témata jako taková, ale proces přemýšlení o těchto tématech. Branhamová to nazývá „mentální akrobaci“ (*mental acrobatics*²⁵). Vypadá to jako jakási hra – máme zde téma, co o něm můžete říci? Myšlenka je neustále v pohybu a musí čtenáři dělat problémy.²⁶

4. TEOLOGICKÁ TÉMATA ANGLIKÁNSKÉ SPIRITUALITY V DÍLECH METAFYZICKÝCH BÁSNÍKŮ

Představíme si zde nyní alespoň některá díla metafyzických básníků vycházejících z anglikánství a jejich jedinečné pojetí teologických témat, která jsme pozorovali podrobněji v anglikánské liturgii BCP – *stvoření, lidský hřích a vykoupení, vzkříšení k věčnému životu a naplnění*.²⁷

4.1 Stvoření

Anglikánství jako celek se vyhýbá extrémní reformační tendenci označovat „svět“ za „nepřítele“, naopak, na základě víry v Boha jako „stvořitele nebe i země“ je tentýž Bůh spatřován jako stavitel, který pracuje uvnitř církve i mimo ni. Často je pojem „svět“ úmyslně dáván do protikladu k církvi jako oblast sekulární, nenáboženská. Anglikánství

²⁴ Srov. tamtéž, termín přel. M. K.

²⁵ Srov. tamtéž, termín přel. M. K.

²⁶ Srov. tamtéž.

²⁷ K funkci metafor v teologii viz Jaroslav VOKOUN, „Metafory církevního rozkolu,“ in *Studia theologica* 15,1 2013: 91–115. Sledování této funkce jsou věnovány semináře poetické teologie na TF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

ovšem tento ostrý dualismus odmítá a uvádí, že svět má hodně co říci o životě ducha.²⁸ „Svět“ se ukazuje v rámci tradice anglikánské poezie v různých podobách, ale zvláště důležitý je obraz přírody a přírodního řádu. Raní metafyzičtí básníci ji často alegorizují a přisuzují jí zvláštní náboženské významy, jsou fascinováni a inspirováni přírodní imaginací jako cestou k Bohu.

Obraz přírody pro vyjádření patření na Boha je ústředním motivem básně George Herberta *Easter Song* (*Velikonoční píseň*). Nejde v ní o jemné a stydlivé metafory, síla přírody se pro nás naplno otevírá ve svých rozličných obrazech a vůních. Básník používá obrazů květín a větví stromů, které zrání připravují cestu, slunce na východě, jeho světlo a vůni dává do protikladu s dary a světlem Kristovým.

Tvou cestu květy pokryl jsem, / snítkami kvetoucími; / a Ty jsi povstal s rozbřeskem,
/ své dary nechal jsi mi. / Když slunce lije jitřní třpyt / a vůni po azuru, / marně by
chtělo soupeřit s Tvou strnou cestou vzhůru. / Ač mnoho sluncí svítí nám, / kolik
je dní jak dnešní? Řekneš-li tři sta, je to klam; / jeden; a den je věčný.²⁹

Dalším příkladem použití obrazů přírody je báseň H. Vaughana *The Water-Fall* (*Vodopád*). Vaughan v ní rozehrává symboliku vodního živlu v obrovské šíři, využívá vlastní lidské zkušenosti s jeho silou a patřením na něj, aby vyjádřil čistotu a odvahu Božího proudu, ale zároveň i jeho tajemství. Moc vodopádu je průzračná a chladná, zároveň odvážná a jasná. Ubohé duše přicházejí z šera noci, ze stínu světla. Proč se bát, že Bůh to, co bere, také neobnoví?

Tam, kde v hlubině, v tichém nenápadném čase, / v průzračné a chladné vodní
moci / hučí vodopád, / hudruje a volá, [...] zrychlen hlubokým a kamenitým hro-
bem, / znovu se rodí k dlouhé pouti, k jasnému a odvážnému běhu. [...] / Když
každá kapka tvého rychlého toku / běží tam, odkud dříve tekla, / proč by ubohé

²⁸ Viz Philip SHELDRAKE, *Spiritualita a historie: Úvod do studia dějin a interpretace křesťanského duchovního života*, 1. vydání, Brno: CDK, 2003, s. 203.

²⁹ Srov. John Nelson WALL, *George Herbert: The Country Parson and the Temple (Classics of Western Spirituality)*, New Jersey: Paulist Press, 1981, s. 156. „I got me flowers to straw thy way; / I got me boughs off many a tree: / But thou wast up by break of day, / And brought'st thy sweets along with thee. // The Sun arising in the East, / Though he give light, and th'East perfume; / If they should offer to contest / With thy arising, they presume. // Can there be any day but this, / Though many suns to shine endeavour? / We count three hundred, but we miss: / There is but one, and that one ever.“ (přel. Jiří Pelikán)

duše měly dosáhnout stínu, / když zajisté přišly ze stínu světla? / [...] Proč má křehké tělo stále pochybovat / zda vše, co Bůh bere, také neobnoví?³⁰

Obraz vody a síly vodopádu Vaughan proměňuje ve vykoupení, svaté očištění spojené s přícházejícím Beránkem, který čerpá z tajemných hlubin, z fontány života:

O užitečná, jasná moci! / Ty svatě za mne splácíš a zde mne očišťuješ, / vedeš mne první / k fontánám života, kam kráčí Beránek! / Jak vznešené pravdy a blahodárné myšlenky / sídlí v tvých mystických vodních hlubinách!³¹

Vodní proud v podání Vaughana také vyjadřuje lidský osud, člověk odchází stejně, jako mizí proud.

Tak, jak se tento hlučný a stálý pád toku / v křičících kruzích opět zastaví, / jako proud na břeh narazí a pak / se ztratí v dáli, stejně tak odchází člověk.³²

Vodní tok ale ukazuje také pravou Boží cestu, kterou lidské srdce touží najít – ty jsi tím, kterého hledá má duše, nejen potůček, ale mohutný tok:

Ty jsi tím mohutným tokem, který má duše hledá, / ne ten s vodopády a potůčky.³³

Řád přírody se objevuje také v básních i pozdějších autorů, např. Williama Wordsworthe (1770–1850). Mezi jinými vyniká báseň S. T. Co-

³⁰ Srov. Henry VAUGHAN, *Poems. Classic Poetry Series* [online], PoemHunter.Com – The World's Poetry Archive, 2004, dostupné na <http://www.poemhunter.com/henry-vaughan/>. „With what deep murmurs through time's silent stealth / Doth thy transparent, cool, and wat'ry wealth / Here flowing fall, / And chide, and call, [...] But quicken'd by this deep and rocky grave, / Rise to a longer course more bright and brave. [...] / Why, since each drop of thy quick store / Runs thither whence if flow'd before, / Should poor souls far a shade or night, / Who came, sure, from a shade of light? [...] Why should frail flesh doubt any more / That what God takes, he'll not restore.“ (přel. M. K.)

³¹ Srov. tamtéž. „O useful element and clear! / My sacred cash and cleanser here, / My first consigner unto those / Fountains of life where the Lamb goes! / What sublime truths and wholesome themes / Lodge in thy mystical deep streams!“ (přel. M. K.)

³² Srov. tamtéž. „As this loud brook's incessant fall / In screaming rings restagnates all, / Which reach by course the bank, and then / Are no more seen, just so pass men.“ (přel. M. K.)

³³ Srov. tamtéž. „Thou art the channel my soul seeks, / Not this with cataracts and creeks.“ (přel. M. K.)

leridge (1772–1834) *The Rime of the Ancient Mariner*, kterou autor umisťuje do prostředí mořského přírodního živlu a ve které je obrazem hříchu zabítí ptáka – velkého albatrosa.

4.2 Každodenní vtělení – lidské určení

S tématem přírody a stvoření souvisí také pohled na člověka jako na Boží stvoření, které je určeno k tvůrčímu životu a životu vděčnosti. Anglická básnířka 19. století Elizabeth Barrett Browningová (1806–1861) ve svém díle *A Musical Instrument* (*Hudební nástroj*) připodobňuje život v milosti k hudebnímu nástroji, kdy rákos je přetvořen ve flétnu. Nejde však o stálé tvoření, je potřeba se zastavit a odolat nepřetržitému pohybu davu. Život v milosti je plný bolesti, ale vyznačuje se obnovováním a novými dary, které vedou k chvále a k hledání síly ve Svatém.

John Donne v *Holy Sonnet V: I Am a Little World* (*Svatý sonet V: Jsem malý svět*) zdůrazňuje dokonalost, s jakou Bůh člověka důmyslně stvořil:

Jsem malý svět, s důkladem skládaný, ze živlů, v kterých andělský duch žhne.³⁴

George Herbert v básni *The Elixir* (*Elixír*) rozehrává obraz dvou typů člověka – jednoho, který hledí na sklo a jeho oči na něm ulpívají, a jiného, který skrze sklo pohlíží na nebe.

Muž se dívá na sklo / a na něm ulpí jeho oko; / Nebo ho potěší skrze sklo se podívat / a zahlédnout tak nebe.³⁵

Tak v každodenních činnostech člověk může zakoušet Boží doteky a svatost, může nahlížet na božskou skutečnost v případě, že ji je ochoten hledat a nazírat a Bůh je mu učitelem.

³⁴ John DONNE, *Komu zvoní hrana*, Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 142. „I am a little world made cunningly / Of Elements, and an Angelike spright,” (přel. Zdeněk Hron).

³⁵ Srov. WALL, *George Herbert: The Country Parson and the Temple*, s. 311. „A man that looks on glass, / On it may stay his eye; / Or it he pleaseth, through it pass, / And then the heav'n espy.” (přel. M. K.)

Nauč mě, Bože můj a Králi, / Ve všech věcech Tebe zřít, / A ať už konám cokoli, / ať činím všechno pro Tebe.³⁶

Všechno může sloužit Bohu a vzdávat mu chválu, on přetváří lopotu v božskou činnost a jeho dotek proměňuje i kámen ve zlato:

Sluha z tvé moci / činí i dřinu božskou: / Kdo zametá podlahu tvých zákonů pamětliv, / dělá tak dobře a koná to, co má. [...] Všichni se mohou na Tobě podílet: / Nic nemůže být příliš prosté, [...] To je kámen mudrců / který vše v zlato promění; / A to, čeho se Bůh dotkne a co vlastní, / nemůže být ničím menším nazváno než zlatem.³⁷

Anglikánství se ve svém učení silně zaměřuje na vtělení. Boží přítomnost se nachází přímo tady – jde o rozdílný pohled na sklo a skrze ně. Život v milosti je naprosto přístupný, vypadá stejně jako ostatní životy, ale je přetvářen perspektivou, kterou se na něj hledí. Život je darem milosti. Anglický básník Alfred Tennyson (1809–1892) hovoří o vtělení, zprávě o milosti, kterou přináší Ježíš, jako o hluboce zakořeněném v našem stvoření, stejně jako je láska základem lidského společenství (ať jde o lásku k Bohu či lidské bytosti). Anglikánská tradice pak tyto vztahy neustále propojuje. John Donne hovoří k Bohu milostným jazykem. Ve svých *Holy Sonnets* (*Svatých sonetech*) používá ve vztahu k Bohu metafory sexuálního vztahu, dokonce metaforu znásilnění. Používá silný jazyk, který není pro poetickou tradici anglikánské spirituality běžný, přesto odpovídá představě lásky jako základní zkušenosti milostí naplněného života.

Důležitost doktríny vtělení pro anglikánství je zvláště zjevná také v tendenci zdůrazňovat společenský aspekt lidské a duchovní zkušenosti. Bůh se stává přístupný v společném lidství a skrze ně.³⁸

³⁶ Srov. tamtéž. „Teach me, my God and King, / In all things Thee to see, / And what I do in anything / To do it as for Thee.“ (přel. M. K.)

³⁷ Srov. WALL, *George Herbert: The Country Parson and the Temple*, s. 311. „A servant with this clause / Makes drudgery divine: / Who sweeps a room as for Thy laws, / Makes that and th' action fine. [...] All may of Thee partake: / Nothing can be so mean, [...] This is the famous stone / That turner all to gold; / For that which God doth touch and own / Cannot for less be told.“ (přel. M. K.)

³⁸ COUNTRYMAN, *The Poetic Imagination*, s. 118–119.

4.3 Lidský hřích a vykoupení

S tématem vykoupení je úzce spojeno i téma lidského hřichu. V životě v milosti objevujeme lidské hranice a omezení, které nemůžeme ignorovat a odmítat. Přestože život je zakoušením milosti nesmírně obohacen, nemáme důvod předstírat, že jde o život bez morálních a praktických překážek. Anglikánská poetická tradice zaměřuje svou pozornost na tato lidská omezení ve formě hřichu a smrti. Toto téma se objevuje zvláště u básníků první poloviny 17. století, znovu se zčásti vyskytuje i v době viktoriánské a u moderních autorů.

V modlitebním řádu Church of England (BCP) stejně jako v anglikánské poetické tradici nacházíme důležitost vyznání hříchů a slitovné modlitby, po které následuje rozhřešení (Robert Herrick: *Modlitba rozhřešení*). Pokání je pohledem na Boží odpouštějící milost.

Metafyzičtí básníci, hodni svého jména, se otázkou hřichu zabývají zcela jedinečnou, originální formou. Vystihují marnost lidského boje proti nemoci hřichu a neschopnost před ním uprchnout. Jedinečné obrazy vytváří ve svých básních John Donne. V již zmíněném *Holy Sonnet V: I Am a Little World*, v němž představuje důmyslné stvoření člověka, ihned uvádí i jeho padlý svět, skutečnost hřichu a smrti:

Jsem malý svět, s důkladem skládaný, ze živlů, v kterých andělský duch žhne, /
když hřích však zradil v noci bezedné / obě dvě části, obě zemrou mi.³⁹

Hřích jako ovoce smrti ze stromu a ďábel jako závistivý had a chlípny kozel se objevují v básni *Holy Sonnet IX: If Poisonous Minerals* (*Svatý sonet IX: Když jedovatý nerost*):

Když jedovatý nerost a když strom, / jehož plod smrt měl nesmrtelným dát, /
když chlípny kozel, závistivý had / nesmí být proklet – proč mně hrozí On?⁴⁰

³⁹ DONNE, *Komu zvoní hrana*, s. 142. „I am a little world made cunningly / Of Elements, and an Angelike spright, / But black sine hath betraid to endless night / My worlds both parts, and (oh) both parts must die.“ (přel. Zdeněk Hron)

⁴⁰ Tamtéž, s. 145. „If poisonous minerals, and if that tree / Whose fruit threw death on else immortal us, / If lecherous goats, if serpent envious / Cannot be damned, alas, why should I be?“ (přel. Zdeněk Hron)

Postavení hříšného člověka přirovnává Donne k situaci zloděje, který se snaží uprchnout z vězení, když však uslyší ortel smrti, raději by zůstal navždy uvězněn.

Lupič, jenž, než zná ortel věšení, / věznění uniknout chce ze všech sil, /
když vidí však, že kat se objevil, / chtěl by spíš doživotní vězení.⁴¹

V jiné básni (*Holy Sonnet XIV*) užívá John Donne pro lidský hřích slova jako zasnoubení, svazek s Božím nepřítelem a žádá Boha o vykoupení, rozvázání tohoto spojení. Jediné osvobození z hříchu spatřuje v uvěznění a zotročení Bohem samým, on je jediná záchrana. Donne však zde používá neotřelé výrazy spojené s otroctvím a s postavením ženy, hovoří o uvěznění, znásilnění i panenské čistotě.

Rozum mě hájit má, tvůj vícekrát, / Ale ten síly má jen pochybné. / Chci, ať mě miluješ, jak rád tě mám, / Ale s tvým nepřítelem oddán jsem: / Rozveď mě s poutem, uzel přetni v něm, / Vem si mě, uvězni, vždyť nepoznám svobodu, / Nedáš-li mi řetěz nést, / A nezmocniš-li se mě⁴², ztratím čest⁴³.⁴⁴

John Donne v *Písni Bohu Otci* (*A Hymn to God the Father*) jakoby smlouval s Bohem podobně jako Abraham nad osudem Sodomy (Gen 19,23–33), kdy nakonec vyznává jeden hřích – hřích strachu ze smrti. Jediným východiskem se pak stává srdce otevřené Božímu ujištění o jeho milosti, která překonává strach:

Odpustíš hřích, jímž počat byl jsem sám, / můj hřích, ač dán byl dřív všem dýchat z plic? [...] Odpustíš hřích, jímž jiným dokořán / jsem otevřel sám dveře pro tisíc? [...] vždyť mám jich víc. // Strach z hříchu mám, a až tu dosoukám / poslední nit, je

⁴¹ Tamtéž, s. 141. „Or like a thief, which till death's doom be read, / Wisheth himself delivered from prison, / But damned and haled to execution, / Wisheth that still he might be imprisoned.“ (přel. Zdeněk Hron)

⁴² V orig. „znásilnit“.

⁴³ V orig. „ctnost“.

⁴⁴ DONNE, *Komu zvoní hrana*, s. 147. „Reason, your viceroy in me, me should defend, / But is captiv'd, and proves teak or untrue. / Yet dearly I love you, and would be lov'd fain, / But am betrothe'd unto your enemy; / Divorce me, 'untie or break that knot again, / Take me to you, imprison me, for I, / Except you enthrall me, never shall be free, / Nor ever chaste, except you ravish me“ (přel. Zdeněk Hron, podtržení v textu M. K.).

konec motanic: / Přísáhej při sobě, že v smrti dán / mi bude navždy svit, ať smím si říct, / že bude-li dán, tvůj je Donne, / vždyť nemám víc!⁴⁵

V *Holy Sonnet IV: Oh My Black Soul!* (*Svatý sonet IV: Má černá duše*) popisuje dále hřích jako chorobu duše a vyhnání Adama a Evy z ráje přisuzuje každému člověku jako poutníku, který se dopustil zrady:

Má černá duše! Trubka k soudu zní / v chorobě, již smrt herold ohlásil; / jsi poutník, jenž se zrady dopustil / v zemi, kam nesmí zpět, když uprch z ní.⁴⁶

Naše doba odmítá takovéto ponížení jednotlivce, rádi nazýváme pokoru „nedostatkem sebedůvěry“. Také proto duchovní vedoucí spatřovali v hříchu duchovní nemoc a nedostatek důvěry v Boží spásnou štědrost. Zmínění básníci nepopisují hřích jako konečnou realitu lidského života, ale zdůrazňují sílu milosti. John Donne pokračuje ve svém *Holy Sonnet IV: Oh My Black Soul!* po skličujícím uznání skutečnosti hříchu popisem reality milosti a moci Kristovy krve a opět používá neotřelého obrazu Kristovy krve, která vybělí duše zbarvené dočervena.

Milost však přijde, znáš-li pokání: [...] Kristovou krví myj se, vždyť moc má, že duši vybělí, ač červená.⁴⁷

Lidská skutečnost zůstává před Bohem bezmocná, člověk v pokání a uvědomění si své pravé podstaty padá v slzách, přesto nejde o zhroucení či zánik lidské důstojnosti. V Donnově podání dává novou hodnotu člověku reálná možnost intimního, osobního dialogu s Bohem, Boží milost pozvedá hříšného člověka a činí jej hodna komunikovat s Nejvyš-

⁴⁵ Tamtéž, s. 150. „Wilt thou forgive that sin where I begun, / Which was my sin, though it were done before? [...] Wilt thou forgive that sin which I have won / Others to sin, and made my sin their door? [...] For I have more. / I have a sin of fear, that when I have spun / My last thread, I shall perish on the shore; / But swear by thyself, that at my death thy Son / Shall shine as he shines now, and heretofore; / And, having done that, thou hast done; / I fear no more.“ (přel. Zdeněk Hron)

⁴⁶ Tamtéž, s. 141. „Oh my black soul! Now art thou summoned / By sickness, death's herold, and champion; / Thou art like a pilgrim, which abroad hath done / Treason, and durst not turn to, whence he is fled;“ (přel. Zdeněk Hron).

⁴⁷ DONNE, *Komu zvoní hrana*, s. 141. „Yet grace, if thou repent, thou canst not lack; [...] Or wash thee in Christ's blood, which hath this might / That being red, it dyes red souls to white.“ (přel. Zdeněk Hron)

ším. Donne ve svém *Holy Sonet IX: If Poisonous Minerals* (*Svatý sonet IX: Když jedovatý nerost*) Boha oslovuje...

Kdo však jsem, že hlas na tebe jsem zdvih, / ó Bože?⁴⁸

... a v *Holy Sonnet VII: At The Round Earth's Imagied Corners* (*Svatý sonet VII: V zdánlivých rozích na kulatém světě*) jej prosí, aby ho naučil pokání...

mě nauč, jak se kát, vždyť mihn to není, / než krví zpečetit mi odpuštění!⁴⁹

... ke kterému Bůh dává sílu a vkládá do srdce skutečnou lítost.

Hloubavá duše, k Bohu, protože on ví nejlépe / ať opravdový se vznese žal, neboť on sám mi ho do hrudi dal.⁵⁰

Donne hovoří o Boží milosti, která také jediná dokáže odpustit a zapomenout.

Že pro něj paměť máš, v tom vidí dluh: mně milost dá, když zapomene Bůh.⁵¹

Očištění od hříchu jako zapomenutí přirovnává Donne k řece Léthé, kdy proudem zapomenutí jsou slzy pokání spojené s Boží krví.

Z tvé krve, nejdražší v světě / i z mých slz učin potopu a Léthé, / ať nevzpomeneš už můj černý hřích!⁵²

⁴⁸ Tamtéž, s. 145. „But who am I, that dare dispute with thee / O God?“ (přel. Zdeněk Hron)

⁴⁹ Tamtéž, s. 144. „Teach me how to repent; for that's as good / As if Thou'dst sealed my pardon, with Thy blood“ (přel. Zdeněk Hron).

⁵⁰ Srov. DONNE, *Holy Sonnets 1-19*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2012, s. 8. *Holy Sonnet VIII: If Faithful Souls Be Alike Glorified*. „O pensive soul, to God, for he knows best / Thy true grief, for he put it in my breast.“ (přel. M. K.)

⁵¹ DONNE, *Komu zvoní hrana*, s. 145. *Holy Sonnet IX: If Poisonous Minerals* (*Svatý sonet IX: Když jedovatý nerost*). „That thou remember them, some claim as debt, / I think it mercy, if thou wilt forget.“ (přel. Z. Hron)

⁵² DONNE, *Komu zvoní hrana*, s. 145. „Oh! Of thy worthy blood, / And my tears, make a heavenly Lethian flood, / And drown in it my sin's black memory;“ (přel. Zdeněk Hron).

Slzy pokání se mění v moře a Bůh jim dává sílu.

Vžeň moře do očí, ať ztrestáme / svět potopou, ryzími slzami – / nebo svět omyj,
vody nevolej.⁵³

Ihned přichází očištění jako oheň, jehož plameny zničí chtíč a zášť:

Vždyť musí shořet! Přece plameny / chtíče a zášti olizují jej, / až zčernal: Uhas ten
žár zvrácený / a navštív mě, ó Pane, vzplanutím, / ať, pohlcen, se tebou uzdravím!⁵⁴

V posledním verši básně Donne naznačuje i očištění a uzdravení skrze přijetí pokrmu v Božím domě.

Popisy hříchu jsou také součástí poetické imaginace. Dvacáté století vidělo spíše než hřích jednotlivce hřích společnosti, která propadá tak snadno masovému sebeklamu. Ve světě genocidy, totalit není prostor pro útek do soukromí. I tento pohled davového ničení je obsažen v poetické tradici. H. Vaughan ve své básni *The World (I) (Svět I)* popisuje nejen korupci, mamon, ale také sebeklam a ponižování druhých:

Minulou noc jsem spatřil Věčnost, / Jako velký prsten jasného a nekonečného světla,
/ celý tichý, tak jasný byl; / A kolem něj Čas v hodinách, dnech a letech, / ubíhal
ve sférách / pohyboval se jako mohutný stín; ve kterém svět / A celý proud uháněl.
[...] A temný státník tam visel s váhami a strastmi, / Jak hustá noční mlha se ploužil
pomalu, / Ani nestál, ani nešel; [...] Přesto jako krtek kopal, ze strachu, že by ho na-
šli / Pracoval pod zemí / Kde svou kořist držel; však někdo spatřil / Jeho strategii;
[...] Ustrašený lakomec na hromadě rzi / Hltavě tam upínal svou životní naději,
přestal důvěřovat / Svým vlastním rukám plným špíny, / Přesto ani jeden kousek
ze svého jmění na povrchu neukázal, žije dole / Ve strachu před zloději; / Tisíce jich
tam šlelo jak on / A každý pevně tiskl svůj mamon.⁵⁵

⁵³ Tamtéž, s. 142. *Holy Sonnet V: I Am a Little World*. „Powre new seas in mine eyes, that so I might / Drowne my world with my weeping earnestly, / Or cash it if it must be drown'd no more;“ (přel. Zdeněk Hron).

⁵⁴ Tamtéž. „But oh it must be burnt! alas the fire / Of lust and envie have burnt it heretofore, / And made it fouler; Let thein flames retire, / And burn me o Lord, with fiery zeale / Of thee and thy house, which doth in eating heale.“ (přel. Zdeněk Hron)

⁵⁵ Srov. A. H. NINHAM (ed.), *A Great Ring of Pure and Endless Light: Selected Poems*, 3 ed. Maidstone, Kent: Crescent Moon Publishing, 2012, dostupné na <http://www.luminarium.org/sevenlit/vaughan/waterfall.htm>. „I saw Eternity the other night, / Like a great ring of pure and endless light, / All calm, as it was bright; / And round beneath it, Time in hours, days, years, / Driv'n by the spheres / Like a vast shadow mov'd; in which the world / And all her train wer hurl'd. [...] The darksome statesman hung with weights and woe, / Like a thick midnight-fog mov'd there so slow, / He did not stay, nor go;

Hříšnost člověka spočívá i v nevyužití Božích darů a odmítání přimout jeho spásu, dává přednost temnotě před světlem a odmítá Boží cesty. Vykoupení existuje – ovšem pouze pro ženichovu nevěstu:

Přesto někteří to vše s pláčem a zpěvem, / Se zpěvem a pláčem, pozvedali k prstenu; / Ale většina z nich nepoužila křídla. / Ó blázni (řekl jsem), máte raději temnou noc / Než pravé světlo, / Život v norách a jeskyních, a nenávidíte den, / Protože ukazuje cestu, / Cestu, která z tohoto mrtvého a temného příbytku / Vede nahoru k Bohu, [...] Ale jak jsem o jejich šílenství debatoval, / Jeden mi zašeptal, / „Tento prsten ženich nemá pro nikoho jiného, / Než pro svou nevěstu.“⁵⁶

4.4 Vzkříšení

Společně s hříchem přichází do světa smrt, omezení lidského života, která vede k hledání a čekání na Boží přítomnost a milost, jež nás obrací ke skutečnému životu. Téma smrti nacházíme už u Johna Donna (*Devotions upon Emergent Occasions*), který ve svých modlitbách čelí smrti v kontextu s vlastní těžkou chorobou. V této zkušenosti si uvědomuje přítomnost smrti, smrt spojuje celé lidstvo, vede vlastně k jednotě, která však nespočívá v našem společném osudu, ale v dovolání se milosti, jež naši konečnost činí dobrem. Poznání smrti není prostým důrazem na lidskou slabost, ale obrácením naší pozornosti k Boží štědrosti, díky které máme podíl na vytváření života s našimi omezeními.

Dvacáté století a vývoj hromadných zbraní zvýšilo vědomí a hrozbu smrti, paradoxně však toto téma zůstává i dnes tabu. Popíráme a vyhýbáme se tématu smrti právě proto, že známe svá omezení. Naše naděje spočívá jen ve vztahu s Bohem.

[...] Yet digg'd the mole, and lest his ways be found, / Work'd under ground, / Where he did clutch his prey; but one did see / That policy; [...] The fearful miser on a heap of rust / Sate pining all his life there, did scarce trust / His own hands with the dust, / Yet would not place one piece above, but lives / In fear of thieves; / Thousands there were as frantic as himself, / And hugg'd each one his pelf;" (přel. M. K.).

⁵⁶ Srov. NINHAM (ed.), *A Great Ring of Pure and Endless Light: Selected Poems*. „Yet some, who all this while did weep and sing, / And sing, and weep, soar'd up into the ring; / But most would use no wing. / O fools (said I) thus to prefer dark night / Before true light, / To live in grots and caves, and hate the day / Because it shows the way, / The way, which from this dead and dark abode / Leads up to God, [...] But as I did their madness so discuss / One whisper'd thus, / „This ring the Bridegroom did for none provide, / But for his bride.“ (přel. M. K.)

Naději věřícího ve vzkříšení spolu s Kristem vyjadřuje v básni *Easter Song* (*Velikonoce*) George Herbert.

Vzhůru, mé srdce: Pán dnes z mrtvých vstal; nuž chval Jej, chval! On vzal tě za ruku: ty také již s ním stoupat smíš.⁵⁷

Donnova *Divine Meditation* (*Božská meditace*) líčí porážku smrti skrze vzkříšení.

Zkroť pychu, smrti! Ač tě mnozí zvou / mocnou a strašnou, tak se nám jen zdáš: / když všichni ti, jež za mrtvé už máš, / nezemřou, na mnes krátká s kosou svou. / Klid se spánkem, jenž je tvou podobou, / přináší slast – a ty jí více dáš! / Nejlepší nejdřív k sobě povoláš, tělu jsi klidem, duši úlevou. / Zoufalcům, králům, štěstí posluhuješ, nemocí žiješ, jedem, válkami; nás uspat opiem lze, čarami / líp než tvou ranou: Proč se naparuješ? / Na věčnost procitneme ze zdřímnutí / a nebude už smrt: Ty zemřeš, smrti!⁵⁸

Vzkříšení těl v *Holy Sonnet VII: At The Round Earth's Imagines Corners* popisuje Donne s andělskými trubkami, které přicházejí ze čtyř koutů země. Donnova poezie zde připomíná obrazy z Písma, například andělské polnice z Matoušova evangelia,⁵⁹ a rozptýlení těl mezi nepřáteli, která budou znovu sjednocena.⁶⁰

⁵⁷ Srov. WALL, *George Herbert: The Country Parson and the Temple*, s. 311. „Rise, heart; thy Lord is risen. Sing his praise / Without delays, / Who take thee by the hand, that thou likewise / With him mayst rise.“ (přel. Jiří Pelán)

⁵⁸ DONNE, *Komu zvoní hrana*, s. 149. „Death be not proud, though some have called thee / Mighty and valiant, for thou art so, / For, those, whom thou thinks't, thou dost overthrow, / Die not, poor death, nor yet canst thou kill me; / From rest and sleep, which but thy pictures be. / Much pleasure, then from thee, much more must flow, / And soonest our best men with thee do go, / Rest of their bones, and soul's delivery. / Thou art slave to fate, chance, kings and desperate men, / And dost with poison, war, and sickness dwell, / And poppy, or charms can make us sleep as well, / And better than thy stroke; why swell'st thou then? / One short sleep past, we wake eternally, / And death shall be no more, Death thou shalt die.“ (přel. Zdeněk Hron)

⁵⁹ Srov. Mt 24,31: „On vyšle své anděly s mohutným zvukem polnice a ti shromáždí jeho vyvolené od čtyř úhlů světa, od jednéh konců nebe ke druhým.“

⁶⁰ Srov. Žl 44,12: „Vydáváš nás jako ovce na porážku, rozptýlíš (scattered) nás mezi pronárody“, nebo rozptýlení lidí po stavbě Babylonské věže (Gn 11,4; Gn 11,8: „I rozebral je Hospodin po celé zemi“).

V zdánlivých rozích na kulatém světě / zatrubte, andělé, čas vstát je, vstát / už
z mrtvých, duše, z nekonečných řad / svá pohozená těla oblékněte.⁶¹

Smrt překonají všichni, kteří zažili tyranii světa, hlad, zoufalství i hrozbu zákona. Nezakusí smrt, až uzří Boha. Donne znovu opakuje oheň a potopu, kterou prošli a projdou, očistění, které přichází od Boha a je jediným zdrojem spásy. Donne ve své básni také varuje, že je pozdě prosit o Boží milost, když už před ním budeme stát tváří v tvář.

... vy z potopy, vy, kdo se usmáhnete, / vy, kterým válka, tyranie, hlad, / zoufalství,
zákon bude život brát, / užijte Boha a smrt přežijete [...] / je pozdě o tvou velkou
milost prosit, dokud jsme tu. Zde dole na zemi / mě nauč, jak se kát.⁶²

4.5 Naplnění

Život v milosti znamená život v lidském těle a pochopitelně v lidském společenství – s nadějí, celkovém povědomí, závazky a cílem. Neexistuje lidskost bez společenství. Tento rozměr nacházíme v básni H. Vaughana *Joy of My Life While Left Me Here* (*Radosti mého života, dokud mě necháváš zde*), ve které lká nad smrtí svých blízkých. Uvědomuje si důležitost společenství, když bylo zraněno, ale vnímá jej také jako prostor pro znovuoobnovení naší pravé lidskosti.

Radosti mého života, dokud mě necháváš zde! / A přesto moje Lásko! / Jak mě
v své nepřítomnosti voláš / tam shora! / Dobrý vedl život / Tato pravda se cení /
V rychlosti ani v smrti / Nikdy nekončí. [...] Svatí Boží jsou světla zářící: kdo zů-
stává / musí dlouhou cestu jít / přes temné kopce, rychlé bystřiny a příkré stezky /
kluzké jako sklo; / Ale oni celou noc / Jak svíce, září / svými paprsky, a vedou nás
/ k loži. // Jsou vskutku pro nás světelnými sloupy, / když kráčíme; / Jsou zářícími

⁶¹ DONNE, *Komu zvoní hrana*, s. 144. „At the round earth's imagines corners blow / Your trumpets, angels, and arise, arise / From death, you numberless infinities / Of souls, and to your scattered bodies go.“ (přel. Zdeněk Hron, podtržení v angl. textu M. K.)

⁶² DONNE, *Komu zvoní hrana*, s. 144. „All whom the flood did, and fire shall, overthrow, / All whom war, dearth, age, agues, tyrannies, / Despair, law, chance, hath slain, and you whose eyes / Shall behold God, and never taste death's woe. [...] 'Tis late to ask abundance of Thy grace, / When we are there. / Here on this lowly ground / Teach me how to repent;“ (přel. Zdeněk Hron).

vězemi onoho Města, / do kterého putujeme: / záblesk meče / člověka vyhnal pro jeho hřích / nejprve pryč; světlo / ho však přivádí zpět.⁶³

V básni *Faith (Víra)* mluví o víře jako o božském daru, který vytváří novou a širší lidskou rodinu. V básni poukazuje na rozšíření domu Izraele přijetím pohanů do církve, což není jen historickou záležitostí, ale trvající důsledek víry. Bůh se zpřístupňuje skrze společné lidství, skutečná lidská spiritualita se sama vyjadřuje v lásce k bližnímu, rozpoznání společné a božské lidskosti. Přes změny technologií, vznik demokracie, nacionalismu a dalších mocenských sil, které provázejí neklidnou dobu, ve které žijeme, se nakonec můžeme obracet k duchovnímu základu pro naději. Barret Browningová v *Aurora Leigh* hovoří o tvrdě nabyté naději, založené na učení Ježíše, podle kterého se stáváme dětmi. Žádný člověk není ostrovem a naše skutečné společenství je širší než to lidské. Naše naděje zasahuje až za obraz apokalypsy a naplnění, které stojí za ní.

Můžeme žít v jistotě naděje, že všechny věci dojdou naplnění v „nebeském Jeruzalému“, Boží království, které s Ježíšem začalo jako zasazené hořčičné semínko („nyní“), dojde naplnění („ještě ne“). Společenství spravedlivých bude žít v plné přítomnosti Boha ve věčném království, jež je popisováno v podobenstvích jako silně společenské (hostina, svatba, město). Existuje zde však napětí mezi životem v Božím království „nyní“ a „ještě ne“, život může být spatřován jako pouť do nového Jeruzaléma, nebeského města, může obsahovat „záblesky zaslíbené země“.

5. ZÁVĚR

Jak jsme mohli sledovat při srovnání liturgie BCP a děl vybraných metafyzických básníků úzce spjatých s anglikánstvím, poetická imagi-

⁶³ Srov. E. K. CHAMBERS (ed.), *Poems of Henry Vaughan. Silurist*, sv. I., London: Lawrence & Bullen Ltd., 1896. „Joy of my life while left me here! / And still my Love! / How in thy absence thou dost steer / Me from above! / A life well led / This truth commends, / With quick or dead / It never ends. [...] God's saints are shining lights: who stays / Here long must pass / O'er dark hills, swift / streams, and steep ways / As smooth as glass; / But these all night, / Like candles, shed / Their beams, and light / Us into bed. // They are—indeed—our pillar fires, / Seen as we go; / They are that City's shining spires / We travel to: / A swordlike gleam / Kept man for sin / First out; this beam / Will guide him in.“ (přel. M. K.). Dostupné na <http://www.luminarium.org/sevenlit/vaughan/ssjoy.htm>.

nace těchto autorů vyjadřuje shodné teologické důrazy jako anglikánská liturgie (témata *stvoření, lidský hřích a vykoupení, vzkříšení a naplnění*), ovšem odlišným jazykem. John Donne například tato témata popisuje jazykem častěji užívaným ve vztahu muže a ženy, syrovým až brutálním slovníkem, který vychází ze všeobecné lidské zkušenosti milostného vztahu. Intelektuální metafory George Herberta nás nutí k neustálému přemýšlení nad duchovním rozměrem každodenního života a Henry Vaughan využívá zajímavého propojení obrazů přírody a symbolů blízkých lidské zkušenosti k vyjádření hlubokých teologických pravd. Další teologická témata, která se v liturgii BCP objevují spíše jako samozřejmost, jsou podobně „opomíjena“ i v dílech zmíněných metafyzických básníků, kteří z anglikánství vycházeli. Příkladem může být téma *Trojice*, které v liturgii BCP nacházíme při oslovování Trojjediného Boha, a podobně i v dílech metafyzických básníků se vyskytuje spíše jako samozřejmost. K jednomu Bohu ve třech osobách se například ve své básni *Holy Sonnet XIV* obrací John Donne přímo takto: *Trýzni mé srdce, Bože ve třech osobách*.⁶⁴

Témata, která představuje liturgický jazyk anglikánství, se zmíněným metafyzickým básníkům podařilo vyjádřit pomocí jedinečného poetického jazyka, který vychází z kontextu každodenní lidské zkušenosti, a je tak blízký i dnešnímu čtenáři. Básnické metafory a způsob, jakým básníci 17. století vyjádřili hluboká teologická témata, ovlivnily i další generace spisovatelů anglického jazyka a promlouvají živě i do dnešní společnosti. Jejich díla i jazyk poetické imaginace tak mohou významně obohatit i prohloubit současnou diskusi o spiritualitě dnešního člověka.

The Poetic Imagination of Anglican Spirituality in Selected Works of Metaphysical Poets

Key words: Christian spirituality; Anglicanism; The Book of Common Prayer; poetic imagination; metaphysical poets; poetic theology

Abstract: The article concerns the aspect of poetic imagination in the works of selected 17th century metaphysical poets and examines the way these poets were influenced by the Anglican liturgy in the Book of Common Prayer. It analyses the concept of Anglican spiritual

⁶⁴ Srov. Donne, *Holy Sonnets 1-19*, s. 14. „Batter my heart, three person'd God...” (přel. M. K.).

lity and its theological specifics based on the Order of the Morning Prayer in the Book of Common Prayer. There is consequently a description of poetic imagination of Anglican Spirituality and the relationship between poetics and spirituality. The article briefly describes the concept of the so-called metaphysical poets. The works of three selected authors are examined to identify the poetic expressions of theological issues. The theological themes emphasised in Anglican spirituality are compared with those expressed in the metaphysical poetic imagination. The aim of this article is to examine the role of poetics in general theological discourse.

Mgr. et Mgr. Margareta Krpcová
Centrum ekumenické teologie
TF JU
Kněžská 8
37001 České Budějovice